

Závěrečné stanovisko s návrhem opatření k nápravě ve věci postupu České školní inspekce v případě začlenění trans žáka do třídního a školního kolektivu

A. Závěry šetření

V srpnu 2019 se na tehdejší veřejnou ochránkyni práv Mgr. Annu Šabatovou, Ph.D., obrátila ZŠ a MŠ X., yyyy (dále jen „škola“), v záležitosti týkající se začlenění žáka s poruchou pohlavní identity v dětství (dále jen „trans žák“) do třídního a školního kolektivu. Škola nesouhlasila s postupem České školní inspekce (dále jen „ČŠI“) a závěry jejího šetření. Při šetření stížnosti otce jedné z žákyň školy, jež se týkala postupu školy při začlenění trans žáka, totiž inspekční tým shledal v postupu školy několik pochybení. Závěry inspekčního týmu následně potvrdil i zástupce ředitele příslušného inspektorátu ČŠI.

Dne 8. července 2020 jsem vydala zprávu o šetření dle ustanovení § 18 odst. 1 zákona o veřejném ochránci práv,¹ v níž jsem představila své závěry týkající se postupu ČŠI v uvedeném případě. Zjistila jsem, že se ČŠI dopustila následujících pochybení:

- (1) ČŠI nevyhodnotila besedu se sexuoložkou určenou pro žáky prvního ročníku podle skutečného smyslu a obsahu. Jednalo se totiž primárně o nástroj předcházení projevům sociální patologie, nikoli o *stricto sensu* vzdělávací aktivitu, již by škola měla uskutečňovat v přísném souladu se školním vzdělávacím programem.
- (2) ČŠI vhodnými prostředky nezjišťovala, zda byly informace žákům podány v nutném rozsahu a v takové formě, jež odpovídá jejich věku a vyspělosti.
- (3) ČŠI chybně interpretovala ustanovení o povinnosti pedagogických pracovníků zachovávat mlčenlivost, přičemž v tomto bodě nedošla ke správnému zjištění.
- (4) ČŠI k posouzení, k němuž inspektoři nejsou z odborného hlediska způsobilí, nevyužila institutu přizvané osoby.

Se svou zprávou o šetření jsem seznámila ústředního školního inspektora Mgr. Tomáše Zatloukala, MBA, LL.M., a požádala jej, aby se vyjádřil k uvedeným zjištěním a navrhl vhodná opatření k nápravě.

B. Vyjádření úřadu

K uvedeným závěrům jsem obdržela vyjádření ústředního školního inspektora ze dne 12. srpna 2020. V následujících odstavcích si dovolím obsah tohoto vyjádření shrnout.

- (1) ČŠI zjistila, že důvodem konání besedy bylo seznámit žáky s problematikou pohlavní identity, čemuž nasvědčuje i skutečnost, že besedu vedla sexuoložka, nikoli odborník na prevenci sociální patologie. ČŠI správně vyhodnotila, že stížnost na konání besedy na téma, které není obsaženo ve školním vzdělávacím programu (dále jen „ŠVP“)

1 Zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

a je nevhodné k věku žáků, je důvodná. Ze šetření ČŠI nevyplývaly indicie pro výskyt sociální patologie jako důvod organizování uvedené besedy, proto nelze souhlasit s tím, že šlo především o nástroj předcházení projevům sociální patologie. Škola měla svůj postup především konzultovat se školským poradenským zařízením, avšak tuto možnost nevyužila. I proto lze na její postup nahlížet jako na nesprávný a nevážený.

- (2) Stěžovatel měl výhrady k tématu besedy, nikoli k jejímu rozsahu a formě. Rozhovory inspektorů či inspektorek ČŠI by vzhledem k citlivosti záležitosti nebyly vhodné. Ředitelka školy uvedla, že obsah besedy byl žákům podán vhodně a na profesionální úrovni, avšak není zřejmé ani prokazatelné, jak škola k tomuto závěru dospěla. Škola nebyla schopna žádným způsobem doložit obsah besedy žáků se sexuoložkou.
- (3) Z pohledu ČŠI v daném případě došlo k porušení mlčenlivosti dané ustanovením § 22b písm. e) školského zákona,² poněvadž pedagogický pracovník není oprávněn sdělovat ostatním zákonným zástupcům citlivé osobní údaje. Je pravdou, že trans žák ani jeho rodiče nerozporevali postup školy ohledně informování zákonných zástupců o zdravotním stavu žáka. ČŠI však musí celou situaci vnímat i z hlediska ostatních zákonných zástupců a žáků, kteří se po předmětném incidentu mohou obávat, co vše může škola v budoucnu zveřejnit a řešit.
- (4) Využití či nevyužití přizvané osoby je v plné kompetenci ČŠI. Inspektorům a inspektorkám nepřísluší vstupovat do oblasti zdravotnictví a medicíny, a to ani prostřednictvím přizvaných osob. Škola nemá volit své postupy dle doporučení jednoho odborného lékaře, nýbrž má vzniklé problémové situace konzultovat se školským poradenským zařízením.

V závěru svého vyjádření ústřední školní inspektor uvádí, že za nejpodstatnější považuje skutečnost, že je nyní situace v předmětné školní třídě bezproblémová. ČŠI nemá žádné nové informace o vzniku metodického postupu MŠMT, který by byl pro školy v obdobných situacích oporou. Dopis ústřední školní inspektor uzavírá konstatováním, že s názory obsaženými v mé zprávě zásadně nesouhlasí, tedy ani nezasílá návrh opatření k nápravě.

C. Závěrečné hodnocení

S ohledem na nepřijetí opatření k nápravě vydávám závěrečné stanovisko podle § 18 odst. 2 zákona o veřejném ochránci práv. Součástí stanoviska je návrh opatření k nápravě.

Není sporu o tom, že beseda žáků se sexuoložkou nebyla pro první ročník školy plánována v ŠVP a jejím obsahem nebylo učivo, jež bylo pro daný ročník v ŠVP explicitně uvedeno. Jsem však nadále toho názoru, že beseda byla především aktem primární prevence a formou naplnění povinnosti vymezené v ustanovení § 29 odst. 1 školského zákona (kapitola C.1).

² Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Stále spatřuji další možnosti, jichž mohl inspekční tým využít při objasňování skutkového stavu (například strukturované rozhovory se zúčastněnými žáky). Nebyla-li však ČŠI schopna v rámci svého postupu opatřit hodnověrné důkazy, jež by potvrzovaly domněnky vyjádřené ve výchozí stížnosti, měla stížnost v bodě týkajícím se vhodnosti besedy vzhledem k věku zúčastněných žáků hodnotit jako neprokazatelnou (kapitola C.2).

I nadále se domnívám, že ČŠI nesprávně interpretovala povinnost pedagogických pracovníků obsaženou v ustanovení § 22b písm. e) školského zákona, protože v související oblasti svého šetření nedošla ke správnému zjištění (kapitola C.3).

Pokud se ČŠI v rozebíraném případě rozhodla nevyužít institutu přizvané osoby, měla tvrzení stěžovatele týkající se nevhodnosti řešení spočívajícího v používání chlapeckých toalet trans žákem sama posoudit a hodnotit tak, aby dostála požadavkům plynoucím z kontrolního řádu a obecného principu efektivnosti veřejné správy. V případě, že se k takovému posouzení necítila být z důvodu nedostatku odbornosti způsobilou, měla při šetření stížnosti využít institutu přizvané osoby (kapitola C.4).

C.1 Povaha besedy se žáky

Rozumím tomu, na jakém základě ČŠI dospěla k závěru, že bezprostředním důvodem k uspořádání besedy se sexuoložkou bylo žáky seznámit s tematikou pohlavní identity jakožto učební materií, na niž přímo dopadá systém vzdělávacích programů ve smyslu ustanovení § 3 a následujících školského zákona.³ Zaprvé k tomuto závěru přímo směřuje stížnost pana D., zadruhé samotné vedení školy uvedenou aktivitu tímto způsobem rámovalo.

ČŠI však měla sledovat pravou podstatu a povahu besedy, respektive její skutečný obsah a smysl vzhledem ke kontextu nastalých událostí. Besedu (aby ji mohla následně odpovědně posoudit) měla správně kvalifikovat jakožto akt naplnění povinnosti obsažené v ustanovení § 29 odst. 1 školského zákona a metodických dokumentů k prevenci sociální patologie.

Ředitelka školy a jednotliví pedagogičtí pracovníci byli konfrontováni s tím, že do jedné z tříd školy dochází trans žák. Od této skutečnosti se přímo odvíjel navazující postup školy. Je patrné, že úmyslem ředitelky školy nebylo žákům předkládat odbornou materii týkající se pohlaví, pohlavního vývoje a genderové identity lidského jedince k nastudování. Škola jen reagovala na nastalou situaci a snažila se přijmout opatření směřující k tomu, aby se třídní klima vlivem nastalých událostí nezhoršilo, ba naopak aby dosáhlo jistého zlepšení. Nelze totiž zastírat, že náznaky sociální patologie se ve třídním kolektivu v tuto dobu již objevovaly (větší počet zameškaných hodin, nechut chodit do školy či zhoršené školní výsledky v případě trans žáka) a měly potenciál se rozvinout do podoby závažnějších rizikových projevů chování (záškoláctví). Častým závažným sociálně patologickým jevem spojeným se zřejmou odlišností jedince v třídním kolektivu je také šikana ze strany spolužáků. Ve výzkumu *Být LGBT+ v Česku*, který realizovala předchozí veřejná ochránkyně práv, pětina LGBT+ respondentů a respondentek například uvedla, že v rámci svého studia

3 Tamtéž, ustanovení § 3 a násl.

často nebo vždy zakoušela negativní komentáře nebo jednání, které souviselo se sexuální orientací nebo genderovou identitou jich samých nebo některých jejich spolužáků nebo spolužaček. Naopak, nikdy se s takovým chováním nesešla pouze necelá čtvrtina dotazovaných.⁴

Pro úplnost ještě doplním jeden klíčový statistický ukazatel. Ze zahraničních odborných studií vyplývá, že LGBT+ mladiství vykazují vyšší výskyt duševních poruch, jako jsou deprese či úzkostné poruchy, a mají větší sklony k sebevraždě. To může být způsobeno mnoha vnějšími (obtěžování, šikana, agrese, stereotypizace) i vnitřními faktory (pocit studu, sociální izolace, úzkosti aj.).⁵ Iz tohoto důvodu je třeba při sebemenších náznacích uvedeným vnějším faktorům bez dalšího předcházet a vynaložit aktivní snahu o vytvoření takového prostředí, kde nebude hrozit internalizace nežádoucích pocitů vedoucí ke zhoršení duševního zdraví (tj. plnému rozvoji představených vnitřních faktorů). Docentka Pavlína Janošová⁶ k otázce sociálně-adaptačních potíží trans dětí ve školním věku dále uvádí, že psychický stres vyvolaný pocitem odlišnosti či méněcennosti v kolektivu spolužáků dítěti znemožňuje pracovat na úrovni jeho intelektových schopností, což negativním způsobem ovlivňuje jeho školní prospěch a profesní aspiraci.⁷ V utužení třídního kolektivu a prevenci ostrakizace odlišného žáka (jež by mohla mít vážnější psychosociální důsledky) osobně spatřuji hlavní smysl a přínos zvoleného postupu školy.

V souladu s metodickým doporučením Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“) k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (č. j. 21291/2010-28) je nutné základním principem primární prevence rozumět „*výchovu k předcházení a minimalizaci rizikových projevů chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládnání zátěžových situací osobnosti*“.⁸ Dle informace dostupné na internetových stránkách Národního pedagogického institutu je potom třeba primární prevenci chápat jako „*předcházení vzniku rizikového chování u osob, u kterých se ještě rizikové chování nevyskytlo*“.⁹

I kdyby se projevy sociální patologie zatím neobjevily, předmětná beseda tedy mohla být aktem primární prevence. Smyslem obdobných aktivit je totiž předcházet něčemu

4 Srov. Výzkum veřejného ochránce práv „*Být LGBT+ v Česku. Zkušenosti LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím z nenávislí*“, s. 46. Ombudsman – veřejný ochránce práv [online]. Brno: © Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 8. 11. 2020]. Dostupný z https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum-LGBT.pdf.

5 Uvedenou problematiku přehledně shrnuje Dr. Michal Pitoňák, výzkumný pracovník Národního ústavu duševního zdraví, na webu zapsaného spolku Queer Geography. Viz PITOŇÁK, Michal: Menšinový stres a duševní zdraví ne-heterosexuálních lidí. *Queergeography.cz* [online]. Praha, publikováno 12. 8. 2016 [cit. 1. 11. 2020]; dostupné z <https://www.queergeography.cz/lgbtq-psychologie/dusevni-zdravi-ne-heterosexuálních-lidi/>.

6 Dlouholetá odbornice v oblasti pedagogické psychologie.

7 JANOŠOVÁ, Pavlína: *Divčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008, ISBN 978-80-247-2284-9, s. 240.

8 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže*, č. j. 21291/2010-28 [online]. Praha: © 2013 – 2020 MŠMT [cit. 1. 11. 2020]; dostupné z https://www.msmt.cz/uploads/Metodicke_doporuceni_uvodni_cast.doc.

9 PAVLAS MARTANOVÁ, Veronika: O primární prevenci rizikového chování. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. Praha, publikováno v květnu 2014 [cit. 1. 11. 2020]; dostupné z <http://www.nuv.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani>.

nevhodnému a nepřijatelnému, co se v danou chvíli ještě neděje, nicméně by se udát mohlo.

Skutečnost, že besedu se žáky vedla sexuoložka, nikoli odborník na prevenci sociální patologie, není dle mého názoru pro určení povahy besedy důležitá. Na organizaci postupu školy se přímo podílela školní metodička prevence, jejímž úkolem je vyhodnocovat varovné signály spojené s možností výskytu rizikového chování a vykonávat poradenskou činnost v souladu s příslušnými metodickými pokyny MŠMT a minimálním preventivním programem. Poněvadž měla nastalá záležitost značně specifický charakter a odborný přesah, rozhodla se škola rovněž využít služeb odborníka. Aniž bych chtěla a mohla hodnotit odborné kvality MUDr. H., kromě oblasti sexuologie se zabývá i psychoterapií a poradenstvím v předmětné oblasti, nelze také opomenout, že jedním z úkolů ošetřujícího sexuologa je koordinace osvětové činnosti a ochrany zájmů pacienta s poruchou pohlavní identity, jakož i jeho rodin, v rámci příslušné komunity.¹⁰ Za nejdůležitější však považuji následující. Vedl-li besedu pro žáky odborník na úzce související oblast (nikoli pracovník v oblasti poradenských služeb), nemůže to být samo o sobě důvodem, proč by beseda nemohla mít povahu aktivity primární prevence sociální patologie. V praxi se například na základních školách zcela běžně pořádají besedy, jež mají žáky upozornit na problematiku alkoholismu, drogové závislosti či gamblerství, přičemž bývají vedeny odborníky na danou problematiku, sociálními pracovníky, lidmi, kteří v minulosti sami byli závislí, nebo policisty.

Ústřední školní inspektor uvádí, že svůj postup měla škola v první řadě koordinovat se školským poradenským zařízením, jež má být primárním nestranným partnerem při řešení obtížných situací ve škole. Ze školského zákona ani z vyhlášky¹¹ o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (dále jen „ŠPZ“) škole nevyplývá povinnost řešit primární prevenci sociálně patologických jevů se ŠPZ. Obrátit se na něj a hledat podporu při prevenci různých forem rizikového chování může, avšak v zásadě k tomu není povinná.¹² Nelze také opomenout, že primárně poskytování základních poradenských služeb zabezpečuje sám ředitel školy prostřednictvím výchovného poradce a školního metodika prevence,¹³ již při poskytování těchto služeb přihlíží k závěrům lékařů či dalších odborníků.¹⁴ **Pokud se škola v předmětné záležitosti na ŠPZ neobrátí, nemusí jít o zcela nejvhodnější postup, avšak o porušení právních předpisů vztahujících se k poskytování vzdělávání a školských služeb se bez dalšího nejedná.**

10 Sexuologická společnost ČLS JEP. *Doporučený postup péče o děti a dospívající s poruchami pohlavní identity (GID)* [online]. Praha: © 2020 Sexuologická společnost [cit. 1. 11. 2020]; dostupné z https://www.sexuologickaspolecnost.cz/dokumenty/dop_postup_GID.doc.

11 Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

12 Ustanovení § 1 odst. 2 ve spojení s ustanovením § 2 písm. d) vyhlášky o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

13 Tamtéž, ustanovení § 7 odst. 1.

14 Tamtéž, ustanovení § 2b odst. 3.

To, že škola nastalé události a navazující preventivní opatření neřešila s příslušným SPŽ, také zcela jistě **nemůže vést k závěru, že postup školy byl „nesprávný a neuvážený“**. Tím spíše tehdy, když se po zásahu školy situace ve sledované třídě jeví jako bezproblémová, což sám ústřední školní inspektor označuje za skutečnost hodnou největšího zřetele. Zároveň nemůže toto dílčí pochybení školy nikterak ovlivnit fakt, že předmětná beseda byla nástrojem primární prevence sociální patologie, nikoli *stricto sensu* vzdělávací aktivitou směřující k získávání znalostí a dovedností dle vzdělávacích programů.

Závěrem znovu zdůrazňuji, co jsem již dříve uvedla ve své zprávě. **Není sporu o tom, že beseda žáků se sexuoložkou nebyla pro první ročník školy plánována v rámci ŠVP a jejím obsahem nebylo učivo, jež bylo pro daný ročník v ŠVP explicitně uvedeno. Jsem však nadále toho názoru, že beseda byla především aktem primární prevence a formou naplnění povinnosti školy vymezené v ustanovení § 29 odst. 1 školského zákona.**

C.2 Vhodnost besedy vzhledem k nízkému věku žáků

ČŠI měla výhrady k tématu besedy žáků se sexuoložkou. Ve své zprávě jsem s využitím klíčových lidskoprávních argumentů podrobně popsala důvody, z jakých je možné, ba někdy i nutné, máloleté žáky seznamovat s tématy v základu náročnými či obtížně pochopitelnými. Za uvedenými názory si i nadále stojím. Situace, s níž byli žáci ve sledované třídě konfrontováni, pro ně byla neobvyklá, neznámá a mohla působit jako náročná, tedy jisté (přiměřené a citlivé) objasnění žádala. Děti nežijí ve vakuu a jsou schopny dost dobře vnímat okolní dění, proto by mlčení nebylo v danou chvíli správnou variantou.

V této souvislosti doplňuji, že dle odborných poznatků je již dítě v předškolním věku schopno tzv. názorového (intuitivního) myšlení a dokáže vyvozovat závěry z premis. V době vstupu do školy dítě začíná svět posuzovat realisticky. Dítě v tzv. mladším školním období je ve velké míře zaměřeno na to, co je a jak to je, chce pochopit okolní svět a věci v něm. Chce být aktivním ve svém vztahu ke světu, nikoli pouze obětí vnějších podmínek.¹⁵ Dítě v mladším školním věku začíná plně chápat svou pohlavní identitu, uvažuje o ní a dokáže o ní samostatně hovořit s ostatními.¹⁶

K tomu však zdůrazňuji, že **pokud by bylo téma besedy nevhodně uchopeno (např. šlo by o podrobnou přednášku odborně vypovídající o veškerých aspektech genderové dysforie), sama bych besedu považovala v dané situaci za nevhodnou**. Mimo výpovědi stěžovatele, který se besedy pro žáky neúčastnil (a neúčastnila se jí ani dcera stěžovatele), však **nic takovému pojetí besedy nenasvědčuje**. Třídní učitelka, jež se besedy osobně zúčastnila, naopak vedení školy zprostředkovala dojem, že téma bylo uchopeno citlivě a beseda nepůsobila vzhledem k nízkému věku žáků nikterak nevhodně.

15 Více k tomu LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana: *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2006, ISBN 978-80-247-1284-0.

16 Tamtéž, s. 140.

Ve své zprávě o šetření jsem hovořila o některých nástrojích, s jejichž pomocí mohla ČŠI účinně zjišťovat, zda beseda svým pojetím odpovídala věku a vyspělosti zúčastněných žáků. Výslovně jsem zmínila **strukturované rozhovory se žáky, kteří se besedy zúčastnili, tedy jsou de facto jediným dalším zdrojem informací o besedě**. Dle vyjádření ústředního školního inspektora by rozhovory se žáky nebyly vzhledem k citlivosti záležitosti vhodné. I zde však dle mého názoru záleží především na formě rozhovoru. Pokud by se inspektoři (o jejichž zkušenostech v tomto směru nepochybuji) zeptali žáků, co jim přednášející s paní učitelkou říkali, co se na besedě dozvěděli, co si o tom myslí a jak se cítí, nepovažují formu rozhovoru za účelem zjištění klíčových indicií za zavrženíhodnou. **Stále tedy spatřuji některé další možnosti, jichž mohl inspekční tým při objasňování skutkového stavu využít.**

Inspekční činnost ČŠI se v zásadě řídí kontrolním řádem.¹⁷ Před kontrolním řádem se však upřednostní speciální úprava ve školském zákoně. Tam, kde školský zákon odpovídající procesně-právní mechanismy neupravuje (jeho úprava je v tomto ohledu velmi kusá), kontrolní řád se použije podpůrně.¹⁸ Ustanovení § 9 kontrolního řádu mezi povinnostmi kontrolujícího pod písm. a) upravuje i povinnost zjistit stav věci v rozsahu nezbytném pro dosažení účelu kontroly a v závislosti na povaze kontroly doložit kontrolní zjištění potřebnými podklady.

Jeví se mi jako zcela logické, že škola nemohla svá tvrzení o obsahu předmětné besedy doložit. Z obdobných akcí se běžně nepořizuje zvukový ani audiovizuální záznam a případný písemný zápis by měl povahu jednostranného názoru na obsah besedy, tedy by sám o sobě nebyl hodnověrným důkazem. **To, zda škola pochybila, měla posoudit a prokázat ČŠI v rámci svého šetření a měla k tomu využít všech vhodných prostředků, tedy postupovat v souladu s výše uvedenou povinností zjistit stav věci v rozsahu nezbytném pro dosažení účelu šetření a zjištění doložit potřebnými podklady.**

Pokud by škola disponovala hodnověrným důkazem prokazujícím obsah besedy, jistě by jej měla předložit. Obecně je totiž kontrolovaná osoba povinna poskytnout kontrolujícímu veškerou potřebnou součinnost.¹⁹ Pokud však škola důkazem nedisponovala, nemůže to vést bez dalšího k závěru, že námitka stěžovatele byla důvodná. ČŠI nesmí vycházet z předpokladu, že škola pochybila, pokud neprokáže opak. Naopak má sama zjistit objektivní stav věci v potřebném rozsahu, podložit jej důkazy (opatřenými od stěžovatele, od školy či jiným způsobem, např. prostřednictvím rozhovorů s vybranými žáky školy) a vyhodnotit, zda zjištěný stav odpovídá tvrzením obsaženým ve výchozí stížnosti. Nebyla-li ČŠI schopna v rámci svého postupu opatřit hodnověrné důkazy, jež by potvrzovaly domněnky vyjádřené ve stížnosti pana D., měla stížnost v konkrétním bodě týkajícím se vhodnosti besedy vzhledem k věku zúčastněných žáků hodnotit jako neprokazatelnou, nikoli jako důvodnou.

17 Srov. ustanovení § 1 odst. 1 zákona č. 255/2012 Sb., o kontrole (kontrolní řád), ve znění pozdějších předpisů.

18 Jedná se o vyjádření zásady systematického výkladu právních norem – *lex specialis derogat legi generali* – zvláštní úpravě musí být dána přednost před úpravou obecnou. Blíže viz WINTR, Jan. *Metody a zásady interpretace práva*. Praha: Auditorium, 2013. ISBN 978-80-87284-36-0, s. 82.

19 Ustanovení § 10 odst. 2 kontrolního řádu.

C.3 Poskytování některých informací o žáku a povinnost pedagogických pracovníků zachovávat mlčenlivost

Ústřední školní inspektor ve svém vyjádření vykládá ustanovení § 22b písm. e) školského zákona, jež vymezuje povinnost pedagogických pracovníků zachovávat mlčenlivost a chránit před zneužitím osobní informace o zdravotním stavu žáků, s nimiž přišli do styku. K výkladu ústředního školního inspektora mám zásadní výhrady a setrvávám na původní pozici, již jsem vyjádřila ve své zprávě o šetření.

Při výkladu povinnosti obsažené v ustanovení § 22b písm. e) školského zákona je nutné akcentovat právní úpravu obsaženou v obecném nařízení²⁰ o ochraně osobních údajů.²¹ Výslovný souhlas rodičů se zpracováním údajů (vč. implicitního souhlasu samotného subjektu údajů, tedy dítěte) považuji za dostatečný právní titul ke zpracování údajů školou ve smyslu tohoto nařízení. Více jsem k tomu uvedla v předcházející zprávě o šetření. Sám ústřední školní inspektor zmiňuje, že dotčený žák ani jeho zákonní zástupci nerozporovali postup školy ohledně informování ostatních zákonných zástupců o stavu žáka a aktuální situaci ve třídě, ba si tento postup ze strany školy přímo přáli. Nelze tak v žádném případě hovořit o selhání školy (respektive pedagogických pracovníků) v plnění povinnosti chránit informace o žáku před zneužitím. K tomu chci především zdůraznit, že zákonní zástupci žáků třídy se dle dostupných vyjádření (přítomna schůzce byla třídní učitelka i výchovná poradkyně) v rámci besedy konané při příležitosti třídní schůzky neseznamovali se zdravotní dokumentací dítěte ani podrobnostmi jeho anamnézy, diagnózy a léčby. To by ani s ohledem na stávající normy zdravotnického práva či etické normy regulující výkon lékařské profese nebylo dost dobře možné.²²

I nadále se proto domnívám, že ČŠI povinnost pedagogických pracovníků obsaženou v již citovaném ustanovení § 22b písm. e) školského zákona nesprávně interpretovala, protože v související oblasti svého šetření nedošla ke správnému zjištění.

Konečně bych se ráda vyjádřila i k následujícímu tvrzení ústředního školního inspektora: „Je nezbytné se na danou situaci dívat i z druhého pohledu, tj. pohledu ostatních zákonných zástupců a žáků, kdy ze stížnosti stěžovatele byla zřejmá i obava, co škola v budoucnu může zveřejnit a řešit.“ Samozřejmě respektuji obavy, jež pan D. vyjádřil ve své stížnosti. To, jaké obavy mají či mohou mít rodiče žáků školy, však vůbec nesouvisí s tím, zda pedagogičtí pracovníci školy ve sledovaném případě porušili povinnost obsaženou v ustanovení § 22b

20 Nařízení EP a Rady (EU) 2016/679, ze dne 27. dubna 2016, o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů), v aktuálním znění.

21 Srov. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Pomůcka k nově zakotveným právům a povinnostem pedagogických pracovníků a k povinnému vyloučení žáka nebo studenta* [online]. Praha: © 2013 – 2020 MŠMT [cit. 1. 11. 2020]; dostupné z <http://www.msmt.cz/file/43418/download/>.

22 Srov. např. ustanovení § 51 a násl. zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů (zachování mlčenlivosti), a dále ustanovení § 56 a násl. téhož zákona (nahližení do zdravotnické dokumentace). V obou případech může být nedodržení vymezených povinností přestupkem. Dále např. ustanovení § 2 odst. 9 a 11 Etického kodexu ČLK – Česká lékařská komora. *Stavovský předpis č. 10. Etický kodex České lékařské komory* [online]. Praha: © 2011 Česká lékařská komora [cit. 8. 11. 2020]; dostupné z https://www.lkcr.cz/doc/cms_library/10_sp_c_10_eticky_kodex-100217.pdf.

písm. e) školského zákona. **Považuji za zcela vyloučené shledat v konkrétní věci porušení právní povinnosti s ohledem na skutečnost, že by eventuálně někdy v budoucnu v jiné věci mohla být tato povinnost porušena vůči jiným subjektům.**

Argumentace obavou zákonných zástupců žáků z toho, co škola v budoucnu může zveřejnit a řešit, se mi však nejeví jako příliš šťastná i z dalšího důvodu. Záležitosti týkající se pohlavní identity a individuálního duševního stavu jsou značně subjektivní, a dopad na konkrétního trans žáka je zde tedy zcela klíčový. Na pozadí schůzky se sexuoložkou zjevně stojí rozhodnutí a niterné přání dítěte informovat o své identitě, celou záležitost prodiskutovat se spolužáky a jejich rodiči, tedy snaha po něčem, co lze označit jako **coming out**. Z konkrétního postupu školy není patrné, že by sdělovala citlivé informace o žácích z vlastního rozhodnutí a bez souhlasu dotčených. Obavy tak nejsou důvodné. Naopak nepovažuji za správné bránit neheterosexuálním a trans žákům ve vyjádření jejich identity (ve vlastním *coming outu*) s ohledem na hypotetické obavy některých rodičů spolužáků. Už tak z citovaného výzkumu *Být LGBT+ v Česku* vyplývá, že více jak třetina LGBT+ lidí svou sexuální orientaci či genderovou identitu v rámci svého studia vždy nebo často zatajuje vlivem některých dalších příčin.²³

C.4 Přístup na chlapecké toalety pro trans žáka

K uvedenému bodu jsem ve své zprávě o šetření uzavřela, že měla-li ČŠI pochybnosti o tom, zda bylo v konkrétním případě nutné trans žáku umožnit navštěvovat chlapecké toalety, případně zda bylo školou přijaté řešení v kontextu celé situace vhodné, měla při šetření stížnosti využít institutu přízvané osoby.

Veřejný ochránce práv se v minulosti zabýval případy, jež souvisejí s postupem školy v oblasti, v níž inspektoři ČŠI nejsou způsobilí k úplnému odbornému posouzení. Jedná se především o otázky šikany ve škole či školní třídě,²⁴ prostorové etnické segregace ve vzdělávání²⁵ či například o vzdělávání žáků se sluchovým postižením v českém znakovém jazyce.²⁶ V těchto případech, ať již sama od sebe či na doporučení veřejného ochránce práv, **ČŠI shledala využití odborné přízvané osoby při inspekční činnosti jako vhodný nástroj k úplnému posouzení věci.** Takové rozhodnutí velmi kvitují. Existuje totiž řada značně specifických a výsostně odborných oblastí (oblast sociální práce a sociálního začleňování, sociální patologie a psychopatologie, oblast dorozumívacích prostředků lidí s postižením, lingvistiky znakových jazyků aj.), jež mohou mít značný přesah do vzdělávacího procesu a jsou způsobilé jej přímo či nepřímo ovlivnit. Obdobně specifickou oblast, jež spolehlivě ovlivňuje proces vzdělávání i každodenní školní život

23 Srov. Výzkum veřejného ochránce práv „*Být LGBT+ v Česku. Zkušenosti LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím z nenávisti*“, s. 45 - 46. Ombudsman – veřejný ochránce práv [online]. Brno: © Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 8. 11. 2020]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum-LGBT.pdf

24 Např. zpráva o šetření veřejného ochránce práv ze dne 20. prosince 2017, sp. zn. 3653/2017/VOP, dostupné z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/5650>.

25 Např. neformální elektronická komunikace ve věci vedené pod sp. zn. 83/2019/DIS (věc dosud není vyřízena, proto není zveřejněn ani žádný související výstup).

26 Např. zpráva o šetření veřejného ochránce práv ze dne 20. listopadu 2015, sp. zn. 4958/2012/VOP, dostupné z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3366>.

jednotlivých aktérů, žáků i pedagogů, spatřuji i v rozebíraném případě (oblast genderových identit, terapie dětí s poruchou pohlavní identity, začlenění LGBT+ žáků).

I zde chci především poukázat na podpůrné užití kontrolního řádu při šetření stížnosti ve smyslu ustanovení § 174 odst. 6 školského zákona. Dále na ustanovení § 9 kontrolního řádu, jež mezi povinnostmi kontrolujícího pod písm. a) upravuje i povinnost zjistit stav věci v rozsahu nezbytném pro dosažení účelu kontroly a v závislosti na povaze kontroly doložit kontrolní zjištění potřebnými podklady. V neposlední řadě je v této věci zcela klíčové ustanovení § 174 odst. 9 školského zákona ve spojení s ustanovením § 6 odst. 1 kontrolního řádu, z nichž vyplývá, že ČŠI může při inspekční činnosti v zájmu dosažení jejího účelu využít přizvanou osobu.

Z výchozí stížnosti vyplývá, že pan D. nesouhlasil s opatřením, kdy trans žák ve škole mohl využívat chlapeckých toalet. ČŠI ve svém výsledku šetření stížnosti ze dne 12. 6. 2019 bez dalšího uzavřela, že toto řešení není vzhledem k pohlaví žáka vhodné. Nyní ústřední školní inspektor konstatuje, že ČŠI nepřísluší vstupovat do oblasti zdravotnictví a medicíny, a to zřejmě ani tehdy, souvisí-li se vzdělávacím procesem či školním klimatem.

ČŠI má *de facto* tři možnosti, jak v reakci na tvrzení uvedené ve stížnosti postupovat. Zaprvé může uzavřít, že se konkrétní stížnostní bod netýká věcné oblasti, jež spadá do kompetence ČŠI vymezené v ustanovení § 174 školského zákona, tedy se dále tímto bodem nebude vůbec zabývat. Zadruhé může dospět k tomu, že stížnostní bod do oblasti kompetence ČŠI spadá. V takovém případě může související otázky posoudit a vyhodnotit zcela samostatně, avšak závěrem nemůže být holé, blíže nepodložené a nevysvětlené tvrzení. Není-li k tomuto pro značný odborný přesah dotčených otázek způsobilá, má ČŠI využít institutu přizvané osoby, jak to učinila i ve výše zmiňovaných případech.

Obě výše uvedená ustanovení kontrolního řádu je třeba vykládat ve vzájemné provázanosti. **O využití přizvané osoby v konkrétním případě skutečně rozhoduje sama ČŠI.** Pokud však ve vztahu k namítané věci shledala dostatek své kompetence, a zároveň se necítila být způsobilou samostatně přistoupit k posouzení a vyhodnocení dotčených otázek, **měla o využití institutu přizvané osoby rozhodnout.** Opačný postup představuje nedodržení obecných povinností kontrolního orgánu vyplývajících z kontrolního řádu, ale i z jednoho z principů dobré správy, principu efektivnosti. Ten lze vykládat tak, že každý úřad má být ve své činnosti důsledný a usilovat o komplexní, nikoli pouze formální vyřešení věci.

Uzavírám tedy, že **pokud se ČŠI v rozebíraném případě rozhodla institut přizvané osoby nevyužít, měla tvrzení stěžovatele týkající se nevhodnosti řešení spočívajícího v používání chlapeckých toalet trans žákem sama posoudit a hodnotit tak, aby dostála požadavkům plynoucím z kontrolního řádu a obecného principu efektivnosti veřejné správy.** V případě, že se k takovému posouzení necítila být z důvodu nedostatku odbornosti způsobilou, měla při šetření stížnosti využít institutu přizvané osoby.

Konečně cítím potřebu se ohradit proti navazujícímu tvrzení, že škola zvolila svůj postup toliko na základě „doporučení jednoho odborného lékaře“. Škola v konkrétním případě postupovala v souladu s jedním z celistvých legitimních přístupů k řešení uvedené

problematiky, jež lze principiálně opřít o stanoviska více světových²⁷ i českých²⁸ odborníků, ale i o některé zahraniční metodické dokumenty specificky se dotýkající oblasti školství a vzdělávání.²⁹ Ač tento odborný přístup k dětem s poruchou pohlavní identity nemohu z věcného hlediska hodnotit, jistě se vzhledem k množství veřejně dostupných odborných informací **nejedná o přístup ojedinělý, nepodložený, či dokonce nevědecký.**

C.5 Závěrečné poznámky

Samotným závěrem bych ráda poukázala na zcela aktuální *Strategii pro rovnost LGBTIQ osob na období 2020 až 2025*, již 12. listopadu 2020 uveřejnila Evropská komise.³⁰ Jedna z jejích částí je věnována boji proti nerovnosti ve vzdělávání, zdravotní péči, kultuře a sportu. Zde Komise vedle jiného klade důraz na společné vzdělávání, jež je v nejlepším zájmu všech studentů, příznivé a bezkonfliktní prostředí ve škole a boj proti stereotypům, vyloučení a stigmatizaci žákyň a žáků, kteří nejsou zcela konformní s běžnými představami o dívkách nebo chlapcích. Jednotlivé členské státy chce Komise dále především podporovat v bezpečném společném vzdělávání všech dětí a mladistvých bez rozdílu.

D. Opatření k nápravě

S ústředním školním inspektorem se shoduji v tom, co sama považuji v rozebíraném případě za nejdůležitější a velmi potěšující. V současné době je situace ve třídě bezproblémová. Dost možná je tomu tak i v důsledku realizace opatření, jež škola na jaře roku 2019 odvážně přijala. Vše tedy funguje správně a rozebíraný případ již není ve škole nutné znovu otevírat, ba bylo by to přímo nežádoucí (především vzhledem k nejlepšímu zájmu dítěte). Jsem tak přesvědčena, že žádná individuální náprava (například ve formě opakované inspekční činnosti či přehodnocení konkrétní kauzy) není potřebná ani vhodná.

S ohledem na to, že v rozebíraném případě jde o otázky, jež byly nové pro mě, inspektory a inspektorky ČŠI, ale i pro samotnou školu, si však dovoluji navrhnout několik systémových opatření pro *futuro*, jejichž účelem není vést ČŠI k formálnímu přehodnocení

27 Srov. např. COHEN-KETTENIS, Peggy; WAAL, Henriëtte a GOOREN, Louis. The Treatment of Adolescent Transsexuals: Changing Insights. In: *Journal of Sexual Medicine*. Roč. 8, č. 5, s. 1892 - 1897, ISSN 2050-1161.

28 Srov. např. WEISS, Petr a FIFKOVÁ, Hana. Poruchy pohlavní identity v dětství a v dospívání. In: *Pediatric pro praxi*. Roč. 11, č. 3, s. 174 - 176, ISSN 1213-0494. Za zcela klíčovou považuji především větu: „Lékař nebo pedagog by se neměl snažit chování dítěte měnit, ale měl by plně chování akceptovat a podporovat“.

29 Srov. například *Trans* und Schule. Infobroschüre für die Begleitung von trans* Jugendlichen im Kontext Schule in NRW*, dostupné z https://www.schlau.nrw/wp-content/uploads/2020/01/TransUndSchule_Brosch_2020_web.pdf; dále *Schools Transgender Guidance*, dostupné z <https://www.cornwall.gov.uk/media/13620644/schools-transgender-guidance-booklet-2015.pdf>; dále *Guidance for Schools, EOTAS Centres and Youth Service on Supporting Transgender Young People*, dostupné z https://www.eani.org.uk/sites/default/files/2019-10/EA%20Guidance%20on%20supporting%20transgender%20young%20people_FINALFINAL_24.10.19.pdf;

či publikace *Transgender Students and School Bathrooms: Frequently Asked Questions* vytvořená s podporou některých amerických odborných asociací působících v oblasti vzdělávání, dostupná z <https://gender-spectrum.cdn.prismic.io/gender-spectrum%2Ffb631ac8b-fa0f-425f-9af1-2e3c3c745581-transgender+students+and+school+bathrooms+-+frequently+asked+questions+%281%29-min-min.pdf>.

30 Evropská komise. *LGBTIQ Equality Strategy 2020 - 2025, COM(2020) 698 final* [online]. Brusel: © Evropská komise, 12. 11. 2020 [cit. 15. 11. 2020]; dostupné z https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/lgbtiq_strategy_2020-2025_en.pdf.

závěrů v konkrétní kauze. Naopak je jejich obecným cílem především to, aby se ČŠI při další obdobné inspekční činnosti byla schopna vypořádat i s takovým úhlem pohledu, jež jsem prezentovala ve své zprávě o šetření, ale i v tomto stanovisku. V obou textech jsem zároveň nastínila vodítka, jež sama považuji za užitečná pro další činnost ČŠI.

V souladu s ustanovením § 18 odst. 2 zákona o veřejném ochránci práv proto ústřednímu školnímu inspektorovi navrhuji, aby:

- (A) Informoval ředitele a ředitelky jednotlivých krajských inspektorátů ČŠI o mých závěrech obsažených v části C tohoto stanoviska i v části C jemu předcházející zprávy o šetření ze dne 8. července 2020 (č. j. KVOP-14879/2020) a instruoval je, aby krajské inspektoráty tyto závěry braly v potaz při své další inspekční činnosti.
- (B) Seznámil s těmito závěry vedoucího oddělení právních a vnitřních věcí ústředí ČŠI.

Závěrečné stanovisko zasílám ústřednímu školnímu inspektorovi a žádám jej, aby mi dle ustanovení § 20 odst. 1 zákona o veřejném ochránci práv sdělil, zda navržená opatření k nápravě provedl. Odpověď očekávám v zákonné lhůtě **30 dnů od doručení stanoviska**. Stanovisko zasílám také ředitelce školy, na vědomí pak i školní metodičce prevence a výchovné poradkyni školy.

Pokud ústřední školní inspektor nepřijme navržená opatření k nápravě nebo provedená opatření nebudou považovat za dostatečná, dle ustanovení § 20 odst. 2 zákona o veřejném ochránci práv vyrozumím MŠMT jako nadřízený správní úřad.

Brno 15. prosince 2020

Mgr. Monika Šimůnková v. r.
zástupkyně veřejného ochránce práv
(stanovisko je opatřeno elektronickým podpisem)